

ЛІТЕРАТУРНА ОНОМАСТИКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ДЖ.Г. БАЙРОНА)

Шотова-Ніколенко Г. В.

ВСТУП

Теорія художньої літературної ономастики, що входить до загальної теорії художнього мовлення і є одним з її важливих відгалужень, з другої половини ХХ століття отримала активний науковий розвиток, що орієнтований на розширення емпіричної бази ономастичних досліджень, мета якої — поетапне вивчення всіх шарів власних назв у різних сферах їх функціонування з поступовим поглибленням загальної теорії власних назв. Вже усталеною є думка, що оніми є центральними вузлами художнього твору, тому без аналізу власних назв, без розв'язання цих вузлів неможливе справжнє розуміння художнього тексту, його глибинних, підтекстових змістових шарів, адже оніми виступають найважливішими смислово-стилистичними і художньо-виражальними компонентами в художньому полотні, що створює митець.

Вивчення функціонування власних назв у художньому творі належить до актуальних проблем інтерпретації тексту. Виявляється, що без аналізу власних імен, цих „центральных вузлів”¹ художнього твору, „справжнє розуміння тексту, його глибинних, підтекстових змістових шарів просто неможливе”². Отже, інформація, яка закладена в онімах, що є безперечними фактами культури мови

¹ Співак С. М. Кореляція між функціями власних назв у віршованому тексті та стратегіями його композиції. *Літературознавчі студії: Збірник наукових праць*. К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. Вип. 7. С. 275-279.

² Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики*. Одеса: Астропринт, 2000. Вип. 4. С. 68-74.

та мовлення, дуже важлива для розуміння сутності художнього твору³. Сучасні лінгвістичні й ономастичні дослідження базуються на класичних фундаментальних працях В. В. Віноградова, Л. В. Щерби, Е. Б. Магазаника, О. І. Фонякової, В. А. Никонова, В. М. Михайлова, О. В. Суперанської, Ю. О. Карпенка, В. А. Кухаренко, Л. О. Белея, Д. Г. Бучка, В. М. Калінкіна. Констатовано, що „... класична й сучасна література дає блискучі взірці ономастичної майстерності письменників”⁴, вивчення якої значно просунулося вперед за останні десятиліття (дисертації Т. В. Немировської, до речі, першої дисертації з української літературної ономастики⁵, О. Ф. Немировської, Г. П. Лукаш, М. Р. Мельник, Т. І. Крупеньової, Л. І. Селіверстової, А. В. Соколової та ін.).

Як відомо, власні назви в художньому тексті вивчаються двома філологічними науками – літературною ономастиком та інтерпретацією тексту⁶. Літературна ономастика цікавиться особливостями функціонування, вживання власних імен у тексті художнього твору⁷, і тому „у своїй специфіці безпосередньо стискається з вивченням художнього тексту в літературознавчому

³ Крупеньова Т. І. *Функції власних назв у драматичних творах Лесі Українки: Монографія*. Одеса: Астропринт, 2004. 160 с.

⁴ Карпенко Ю. О. Передмова. *Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки: Збірник наукових праць*. К.: НМК ВО, 1992. С. 3-4.

⁵ Карпенко Ю. О., Мельник М. Р. *Літературна ономастика Ліни Костенко: Монографія*. Одеса: Астропринт, 2004. 216 с.

⁶ Красножен С. А. Имя собственное и интерпретация текста (на материале русских и украинских сказок). *Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки: Збірник наукових праць*. К.: НМК ВО, 1992. С. 14-18.

⁷ Фонякова О. И. *Имя собственное в художественном тексте*. Л., 1990. 104 с.

і лінгвістичному аспектах”⁸. Інтерпретація тексту ж досліджує сам художній текст, мета її – віднайдення „максимуму закладених в нього (текст – Г. Ш.) думок і почуттів”⁹, з увагою на те, що художній текст за своєю суттю є завжди символічним. Але ономастику й інтерпретацію тексту цікавить одне – творча лабораторія письменника, задум автора. У символізації тексту істотна роль належить саме власним назвам, тому що тут „власне ім’я завжди повинно бути... об’єктом пильної уваги, оскільки власна назва – це, можна сказати, король означаючих: його соціальні й символічні конотації дуже багаті”¹⁰. Адже текстовий аналіз ставить за мету дослідити шляхи смислотворення, проникнути в смисловий об’єм художнього твору¹⁰, і всьому цьому, в деякій мірі, допомагає онім – як точний і тонкий інструмент художнього письма, який у творі стає художньою деталлю виключної вагомості⁸. Як зазначає О. Ю. Карпенко: „Власні назви в тексті дають неоціненну інформацію для інтерпретації... тексту, нерідко і таку, що іншими засобами в тексті не виражена. Вони забарвлюють, увиразнюють текст, виконуючи й істотну текстотвірну функцію”². Серед інших мовних одиниць саме власні імена виступають яскравим віддзеркаленням національного менталітету, національно-мовної картини світу, „в них акумулюється й зберігається століттями історико-культурна інформація”¹¹.

⁸ Немировська О. Ф., Немировська Т. Ф. Українська літературна ономастика: Взаємозв’язки і паралелі поетики. *Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв’язки: Збірник наукових праць*. К.: НМК ВО, 1992. С. 18-25.

⁹ Кухаренко В. А. *Інтерпретація тексту: Навчальний посібник для студентів старших курсів факультетів англ. мови*. Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. 272 с.

¹⁰ Барт Р. *Избранные работы: Семиотика. Поэтика*. М.: Прогресс, 1989. 615 с.

¹¹ Турута И. И. Собственные имена и национально-языковая картина мира. *Питання сучасної ономастики. VII Всеукраїнська ономастична конференція. Статті та тези*. Дніпропетровськ, 1997. С. 181-182.

Отже, власні назви дуже близько сходяться з культурою народу, його історією⁸, вони є одним „з визначальних способів індивідуалізації етносу”¹².

Загальновідомо, що вибір імені персонажа – „дуже відповідальний момент у створенні художнього твору”⁹, адже „антропонім – є найлаконічнішим засобом характеристики героя”¹³. Отже, оніми в творі стають „тими важливими поєднуючими „скріпами”, що спрямовують рух фабульного розгортання і надають текстові цільності та монолітності”³.

Отже, роль онімів для інтерпретації тексту є визначальною, адже власна назва „не лише складова лексичної системи мови – це найстійкіший факт культури й найважливіша її засада”¹⁴.

До числа невирішених проблем у літературній ономастиці відноситься визначення меж ономастичної лексики у художньому творі, оскільки вони в індивідуально-авторському мовленні виявляються вельми розмитими. Також існують розходження в описуванні їх семантиці та функцій. Отже, дослідження функціонування ономастичної лексики в мові художньої літератури – об’ємна й складна тема. Констатовано, що без аналізу власних імен, цих центральних вузлів художнього твору, справжнє розуміння тексту, його глибинних, підтекстових змістовних шарів просто неможливе².

¹² Фаріон І. Д. Національне й універсальне в антропонімії. *Іншомовні елементи в ономастиці України. Матеріали наукового семінару 12-13 вересня 2001 р.* Відповід. ред. В. П. Шульгач. К.: „Кий”, 2001. С. 108-112.

¹³ Лисюк Л. П. Стилiстичнi функцiї антропонiмiв у драматичних творах Лесi Українки. *Організація тексту: Граматика і стилістика.* К.: Наукова думка, 1979. С. 95-101.

¹⁴ Фаріон І. Д. Проблема онтологічної природи антропоніма. *Наукові записки. Серія: Мовознавство.* Тернопіль: ТДПУ, 2003. Вип. 1. С. 52-55.

1. Поетонімосфера художнього твору

Як відомо, поетонімосфера (система власних назв) художнього твору – це єдиний суцільний зцементований думкою автора компонент твору, який у закінченому творі змін не зазнає. Кожен онім знаходячись на своєму місці, гармонізує з іншими онімами, спільно працюючи на художнє ціле. А ось від твору до твору, залежно від літературного напрямку, зображуваних подій, світоглядних установ, поетонімосфера безперечно змінюється. Не буває двох однакових творів одного письменника, які б мали тотожну поетонімосферу. У кожному творі своя система власних назв, що є унікальною й своєрідною, як і сам твір. Чим майстерніше письменник, тим барвистіше митець вписує їх у своє художнє полотно. Власні назви є найбільш загальними й найбільш індивідуальними, найбільш *міжнародними* й найбільш *національними* (курсив наш. – Г. Ш.) водночас. Їх призначення полягає в тому, щоб виражати й словесно закріплювати типи духовної організації, що є глибокою пізнавальною цінністю, і, отже, виражати квінтесенцію своєї когнітивно-ментальної природи¹².

Запропонований В. А. Кухаренко ономастичний постулат гласить: „Власні назви літературних персонажів національної художньої літератури можна уявити як специфічну, ієрархічно організовану систему. Її склад визначається *трьома* (курсив наш. – Г. Ш.) основними компонентами: антропонімною системою відповідної національної мови; запозиченнями з антропонімії інших мов; авторськими новаціями”¹⁵.

Створюючи свою унікальну мовленнєву картину у вигляді художнього твору, митець, звичайно, користується цими „золотими” правилами побудови ономастичного простору. Літературна ономастика, що є мовознавчої наукою, у

¹⁵ Кухаренко В. А. О системном характере антропонимии национальной художественной литературы. *Шоста республіканська ономастична конференція: Тези доп. и пов.* Одеса, 1990. Т. 1. Теоритична та історична ономастика. Літературна ономастика. С. 124–125.

своїй специфіці безпосередньо зв'язана з літературою, тобто літературознавством, адже вона вивчає функціонування, специфіку вживання онімів у всіх їх проявах у художньому тексті.

Ономатворчість митця, як і взагалі, вся його творча спадщина, завжди базується на наступних ключових моментах: 1) автобіографічних особливостях митця; 2) ономастичному доробку його попередників та відповідних літературних течіях; 3) суб'єктивних літературних уподобаннях; 4) ономастичних реаліях народу та країни, історичного періоду, епохи, де митець мешкав і творив.

Наприклад, читаємо у найвідомішого поета-новатора англійського романтизму початку XIX століття Дж. Г. Байрона: „For be it from me to presume that there ever was, or can be, such a thing as an aristocracy, of poets; but there is a nobility of thought and of style, open to all stations, and derived partly from talent, and partly from education, – which is to be found in *Shakespeare*, and *Pope*, and *Burns*, no less than in *Dante* and *Alfieri*..., *Fielding*” (курсив наш. – Г. Ш.)¹⁶, чи у щоденнику відомого українського письменника середини XX століття Юрія Яновського, який зазначав під час написання свого відомого мариністичного роману „Майстер корабля” (1928): „Читаю багато. Особливо люблю читати книжки письменників *Р. Кіплінга*, *Едгара По*, *О. Генрі*, *Амброза Бірса*, *Д. Конрада*, *М. Твена*, *Честертона*, *Теннісона*, *Вольтера*, *А. Франса*, *Гоголя*, *Бабеля*” (курсив наш. – Г. Ш.)¹⁷. Отже, не зважаючи на часові рамки та безмежні простори світової літератури митець завжди користується своїми власними уподобаннями у створенні онімного простору своїх творів.

У поетонімосфері художнього твору можна виділити три шари онімів: 1) звичайні, реальні назви яких потребує предмет зображення; 2) назви незвичні,

¹⁶ Клименко Е. И. Дж. Г. Байрон. Язык и стиль. *Пособие по курсу стилистики английского языка*. М., 1960. 111 с.

¹⁷ Панченко В. Є. „Майстер корабля” Юрія Яновського (До творчої історії). *Радянське літературознавство*. 1983. № 11. С. 41–48.

що в буденному житті відсутні, але яких потребує образна система твору, творчий пошук автора¹⁸; 3) культурно-значущі назви, які є ключовими для світової та національної культури, що співвідносяться з певною історичною епохою¹⁹, що відбивають реальний історичний час і простір в художньому творі. Такі власні назви мають особливу культурну й національну значимість, що існують в певній міфологічній і культурній ситуації, в усному та писемному тексті чи просто у відомому контексті. Розглядаючи функціонування онімів у художньому творі, можна констатувати, що процеси їх образної семантизації зіперті на етнокультурні концепти та віддзеркалюють певну історичну або націокультурну ситуацію, й підпорядковуються певним принципам поетики.

Власна назва (як національна так і універсальна) завжди грає певну роль, є додатковим засобом втілення творчого задуму, що має наступні випадки свого втілення у текст: 1) власні назви відповідної мови створюють природний, національний, локальний колорит у творі, і, водночас, є онімами мови, носієм якої є письменник. Покидаючи родовий замок, де пройшли незабутні дитячі роки, Дж. Г. Байрон створює поезію “On Leaving Newstead Abbey” (1803). У цьому творі, що оповитий романтико-героїчним серпанком, поет змальовує героїчні діяння своїх англосаксонських предків впродовж тривалого історичного часу, і відповідно, використовує генетично англійський антропонімikon: *John of Haristan, Paul, Hubert, Edward, Rupert, Robert, Henry* та топонімikon *Newstead, England, Marston, Sherwood*²⁰. Ця романтична поезія починається з урочисто-драматичного перифрастичного звертання до топоніма *Newstead*, що для поета є осередком героїчної старовини: Through thy battlements, *Newstead*, the hollow

¹⁸ Карпенко Ю. А. Ономастический компонент стихотворений М. Ю. Лермонтова. *Карпенко Ю. О. Літературна ономастика: Збірник статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 282–285.

¹⁹ Смольников С. Н., Яцкевич Л. Г. *На золотом пороге немеркнувших времен: Поэтика имен собственных в произведениях Н. Клюева*. Вологда, 2006. 262 с.

²⁰ Byron D. G. *Selections from Byron*. М.: Progress Publishers, 1973. 526 p.

winds whistle; | Thou, the *hall of my fathers* (курсив наш – Г.Ш.), art gone to decay; | In thy once smiling garden, the hemlock and thistle | Have choak'd up the rose, which late bloomed in the way²⁰. Але на тлі занепаду родового гнізда, поет викликає образ гордовитих колишніх господарів – тіні своїх далеких предків – *John of Haristan* (замок Хорістан в графстві Дербішир, давній маєток Байронів²⁴, *Paul, Hubert*, що моделюють сюжетний рух твору, одночасно з якими вимальовуються історичні події давніх славних часів: *хрестові походи*: Of the mail-cover'd Barons, who, proudly, to battle | Led their vassals from *Europe* to *Palestine's* plain²⁰; Near *Ascalon's* towers, *John of Haristan* slumbers²⁰; *битва при Кресі*: *Paul* and *Hubert* too sleep in the valley of *Cressy*; | For the safety of *Edward* and *England* they fell²⁰, *громадянська війна 1640-х рр.*: On *Marston*, with *Rupert*, 'gainst traitors contending, | Four brothers enrich'd, with their blood, the bleak field²⁰. Тут ми маємо змогу переконатися, що власні назви – це дуже влучний та економний спосіб подання історії, який миттєво зсуває історичний час і простір – у даному випадку від Середньовіччя – *Ascalon*, фортеця в Палестині, часів хрестових походів (перший похід датується 1096 роком, останній, восьмий, відбувся у 1270 році²¹; хоронім *Cressy* (1346), одна з самих кривавих битв часів Столітньої війни (1337-1453), де англійці завдали поразки французам²¹, – до періоду громадянської війни, що позначається хоронімом *Marston* (1644) – битва при Марстон-Мурі між революційною армією Олівера Кромвеля і військами Карла I, що зазнав поразки, де брали участь п'ять братів Байронів²⁴. Згадки історичних антропонімів *Edward* (англійський король Едуард III (1327-1377), який командував військами при Кресі), та *Rupert* (принц Руперт, граф Палатін (1619-1682) – англійський воєначальник, племінник короля Карла I)²⁴ надають урочисто-патетичного забарвлення поезії, відбивають реальний історичний час²² та виконують функцію

²¹ *История Франции*. М.: Наука, 1972. Т. 1. 357 с.

²² Немировська О. Ф. Ономастичні реалії як фактор історичного часу і простору (на матеріалі українського народного героїчного епосу). *Записки з ономастики: Зб. наук. праць*. Вип. 10. Одеса: Астропринт, 2007. С. 55-63

стиснення історичного контексту в творі; 2) власні назви з мовної системи іншої мови, тобто іншомовна онімія, яка створює відповідний національний, локальний колорит твору згідно з задумом письменника для більшої достовірності зображуваних подій. Так, у поемі „Верро” (1817), де дії відбуваються в Італії, фігурують італійські антропоніми *Laura* (*Лаура*), *Verro* (*Бенно*) – скорочене ім’я від імені Giuseppe (Джузеппе); топоніми *the Rialto* (міст у Венеції), *Ridotto* (зала для концертів та маскарадів у Венеції), *Manfrini’s palace* (замок Манфріні) та урбаноніми *Venice*, *Florence*, *Verona*, *Rome* 3) прецедентні власні назви, які є своєрідними онімами-ідентифікаторами відповідного історичного часу, періоду, епохи. У контексті твору такі імена (наймення історичних осіб) можуть належати як сюжетним так і поза сюжетним персонажам: письменники *Goldoni*, *Walter Scott*, *Tomas Moor*, *Samuel Rogers*, митці *Raphael*, *Canova* *Titian*, *Giorgione*; політичні та військові діячі часів Дж. Г. Байрона *Romilly*, *Wilberforce*, *Napoleon* („Верро”)²⁰; *Charles I*, *Falkland*, *Henry II*, *Henry VIII* (“Elegy On Newstead Abbey”)²⁰.

Що стосується 4) авторських новацій, то у Дж. Г. Байрона слід виділити комічний псевдонім *Botherby* (*to bother by* з англ. – *турбувати*) („Верро”). Як зазначає К. Б. Зайцева, „Автори звертаються також до легкого видозмінювання прізвищ та літературних назв історичних осіб при використанні цих імен у своїх цілях. Дуже часто це натяк на певну особистість, в інших випадках мета такого видозмінювання – релевантність часові, а у гумористичному творі – осміювання певної історичної особи²³. Отже, в такий спосіб Байрон іронізує над своїм сучасником, англійським поетом та перекладачем Вільямом Сотбі (*William Sotheby*, 1757–1833), автора „П’яти трагедій” та інших дуже посередніх творів²⁴:

²³ Зайцева К. Б. *Английская стилистическая ономастика: Тексты лекций*. Одесса, 1973. 67 с.

²⁴ Демурова Н. *Комментарий. Selections from Byron*. М.: Progress Publishers, 1973. Р. 449–526.

*No bustling **Botherby** have they to show'em // That charming passage in the last new poem...*²⁰.

Дж. Г. Байрон звертався й до 5) незвичайних власних назв у своїй творчості. Наприклад, ліричний цикл лондонського періоду митця починається шістьма віршами, об'єднаними під загадковим ім'ям „До Тирзи” (“*To Thyrsa*”)²⁵, присвяченим, як вважають дослідники творчості Дж. Байрона, прихованому коханню поета, яка померла в молодому віці. У своїй творчості поет називає її умовно-грецьким ім'ям – Тирза²⁵, що взято з поеми швейцарського поета С. Геснера (1730–1788) „Смерть Авеля” (1758)²⁶. Поетонім *Thyrza* має незвичне звучання та форму, що доводить тезу про те “що в істинно художньому творі не випадковим виявляється навіть звукова характеристика імені персонажа: якщо ім'я відчутно, обрано вірно – в ньому неодмінно існує звукова характеристика дійової особи²⁷. Ім'я Тирза з гр. – *thyrsos* – “обвитий квітами жезл із плюща або виноградної лози, що носили під час свят”²⁸ цілком відповідає поезіям романтичного напрямку своєю незвичністю та рідкістю, а також фонетичною експресією, яка особливо в поетичному мовленні є істотним фактором, що підвищує смисловий і емоційний зміст як самого імені, так і твору в цілому²⁹

2. Прецедентні імена та їх семантика на «вході» у текст

Прецедентні імена – ментальні одиниці національної культури, що закріплені у національній мові. Виявлення їх ґрунтоване на ознаках

²⁵ *Усі зарубіжні письменники*. Упоряд. О. Д. Міхільов та ін. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. 384 с.

²⁶ Зорин А. Л. *Комментарии. Дж. Г. Байрон. Избранная лирика*. М., 2004. С. 705-767.

²⁷ *Как мы пишем. Андрей Белый, М. Горький, Евг. Замятин и др.* М.: Книга, 1989. 210 с.

²⁸ Трійняк І. І. *Словник українських імен*. К.: „Довіра”, 2005. 509 с.

²⁹ Калинин В. М. *Поэтика онима*. Донецк, 1999. 409 с.

загальновідомості, „надособистості”. Антропонім, ускладнений таким значенням, частіше за все акумулює в собі зміст цілих текстів й може розглядатися з точки зору теорії інтертекстуальності як „точечна” цитата³⁰, „текстова ремінісценція”³¹, а з точки зору феноменології мови – як „прецедентна” назва¹⁹.

Явище прецедентності в культурі і мові за останній час все більше привертає увагу дослідників (Ю. М. Караулов, Ю. О. Сорокін, В. Г. Костомаров, Н. Д. Бурвікова, Д. Б. Гудков, В. В. Красних та ін.). Прецедентними вважають „добре відомі усім представникам національно-лінгво-культурної спільноти, актуальні в пізнавальному та емоційному плані, звернення до яких постійно оновлюється у мовленні представників тієї або іншої лінгво-культурної спільноти”³². Усі прецедентні феномени є ментальними інваріантними одиницями, які увіходять до когнітивної бази різних національних мов. Будучи тісно зв’язані з широко відомим текстом або ситуацією, такі власні назви задають моделі поведінки, виражають його оцінку, тобто мають яскраве прагматичне значення. Їх вживання зв’язане з апеляцією не до денотату (референту), а до набору його диференційних ознак³², не до поняття, але до образу³³.

³⁰ Беляева М. Ю. Собственные имена как точечные цитаты. *Шоста республіканська ономастична конференція 4–6 грудня 1990 року: Тези доп. і пов.* Т. 1. Теоретична та історична ономастика. Літературна ономастика. Одеса, 1990. С. 103–104.

³¹ Алексеенко М. А. Текстовая реминисценция как единица интертекстуальности. *Массовая культура на рубеже XX–XXI веков: Человек и его дискурс.* М. 2003. С. 221–232.

³² Красных В. В. *Этнопсихолингвистика и лингвокультурология: Курс лекций.* М.: 2002. 75 с.

³³ Гудков Д. Б. *Прецедентное имя и проблемы прецедентности.* М.: МГУ, 1999. 200 с.

Зазвичай до прецедентних імен як в українській, так і в англійській мові відносять три групи власних назв:

- 1) загальновідомі факти та явища світової культури – **універсально-прецедентні феномени**; власні назви такого типу відомі різним мовам (дану групу такого типу у поезіях Дж. Г. Байрона представляють міфоніми: *Astrea, Argus, Calipso, Hebe, Orpheus, Phoenix, Thor, Prometheus, Saturn, Flora, Troy*, біблійним *Belshazzar*, оронім *Sinai*, а також історичні власні назви: *Cleopatra, Alexander, Titus, Leonidas, George Washington, Napoleon Buonaparte, Thomas Moore*, древньогрецький поет *Menander*, художники: *Raphael, Titian, Giorgione*;
- 2) власні назви національної культури – **національно-прецедентні феномени** (в англійській мові та у поезіях Дж. Г. Байрона – легендарний воїн кельтів *Ossian*, англійські монархи *Henry II, Henry VIII, Edward III, Prince Rupert, George IV*, військовий діяч *Falkland*, письменник *Sheridan, Rogers, Walter Scott*, поети *Coleridge, John Keats, Robert Southey*, хоронім *Marston*, ороніми *Colbleen* та *Morven*, дрімонім *Sherwood*, урбаноніми Лондону: *Monmouth-street, Covent-Garden, Bow-street, Vauxhall*, ергоніми: *Drury-Lane Theatre*;
- 3) імена прецедентні для соціальної, конфесійної, професійної та іншої субкультури – **соціумно-прецедентні феномени** (імена, зрозумілі мусульманам, але не зрозумілі християнам; назви, важливі для лікарів, але не важливі для юристів й т. к.); у поетичній системі Дж. Байрона, наприклад, широко представлені імена, що пов'язані з хрестовими походами: *Askalon* (фортеця у Палестині, місце жорстоких битв між хрестоносцями й арабами).

Розряди прецедентних імен відповідають основним різновидам мови й типам культури (інтернаціональні, загальнонародні, соціально-діалектні, професійно-діалектні ономастикони). Ймовірно, враховуючи різні рівні прецедентності³³, стосовно до ідіостилю можна говорити про прецедентний характер будь-якої власної назви. До названих груп слід додати власні назви вузької сфери відомості й використання:

- 4) назви, **прецедентні в рамках малої соціальної групи** (соціальна сфера, сім'я, група друзів, творчий союз і т. к.); для Дж. Байрона, наприклад, такі назви складають сучасне оточення поета: друзі: *George Delawarr*, політичні діячі: *Fox, Chatham, Lord Eldon, Castlertagh, Wilberforce, Romilly*, наставник-священик Байрона *Beecher*, поети та письменники: *Barrow, Milman, Mrs. Fraser*. Вони віддзеркалені у поетичних присвятах, зустрічаються і у віршованих текстах;
- 5) **автопрецедентні імена**, властиві індивідуальній мові. „Автопрецеденти представляють собою віддзеркалення у свідомості індивіда деяких феноменів оточуючого світу, що володіють особливим пізнавальним, емоційним, аксіологічним значенням для даної особистості, які зв'язані з особливими індивідуальними уявленнями і включені до неповторних асоціативних рядів”³³. Розширене поняття прецедентності стосовно до ідіостилю зумовлено ще й тим, що предметом аналізу в даному випадку є не загальнономовна система пропріальної лексики, а індивідуально-авторська поетична система, в якій немає „порожніх” і випадкових назв, де за кожним онімом стоїть образ фрагменту дійсності, аксіологічно й естетично значимий для поета¹⁹. Автопрецедентність власних назв у поетичній творчості може проявляти себе по-різному. Вона віддзеркалюється в емпіричному й конотативному значенні власної назви, у концептуальному змісті, що формується авторськими асоціаціями, що знаходять віддзеркалення у поетичному тексті, в автоінтертекстуальності та їх номінаціях:
- а) **Емпіричні пресуппозиції** або емпіричне значення ВН – це наглядно-чуттєвий образ денотата, зумовлений досвідом, особистим пізнанням властивостей об'єкта, ідентифікованого назвою. На думку лексикологів, емпіричний компонент лексичного значення найбільш рухливий і індивідуальний³⁴. У першу чергу – це імена жінок, захоплень та закоханостей поета: *Augusta, Caroline, Florence (Mrs. Spencer Smith)*,

³⁴ Кузнецова Э. В. *Лексикология русского языка*. М., 1989. С. 25.

Marion, Thyrsa, Sarah, Countess of Jersey, а також топоніми: родові маєтки *Annesly, Newstead Abbey*, замок *Horistan*, школа *Harrow*;

б) **Індивідуально-авторські конотації, зв'язані з іменем**, тобто авторське відношення до носія імені, що виражає оцінку (позитивну чи негативну), і яка входить до модального значення ВН. Комічним псевдонімом ***Botherby*** (***bother by*** з англ. – *турбувати*) поет іронізує над своїм сучасником, англійським поетом та перекладачем Вільямом Сотбі (William Sotheby, 1757–1833), автора „П'яти трагедій” та інших дуже посередніх творів²⁴.

Як зазначає К. Б. Зайцева, „Автори звертаються також до легкого видозмінювання прізвищ та літературних назв історичних осіб при використанні цих імен у своїх цілях. Дуже часто це натяк на певну особистість, в інших випадках мета такого видозмінювання – релевантність часові, а у гумористичному творі – осміювання певної історичної особи²³: *No bustling **Botherby** have they to show'em // That charming passage in the last new poem...*²⁰.

в) **Індивідуально-авторські асоціативні ряди**, зв'язані з ВН. Асоціативний ряд розкривається в лексичному оточенні ВН у контексті твору. Наприклад, авторські асоціації, зв'язані з іменем George VI не віддзеркалюють безпосередньої характеристики особи, але тим не менш створюють сатирично-іронічний портрет монарха через міфологічні образи. Як зазначає Ю. О. Карпенко, „Міфологічність імен переважно залишається їх поетичним ореолом, а за змістом вони називають – у гармонії зі своїм міфологічним наповненням – речі сучасні, потрібні поетові в даному творі”³⁵, що й фіксуємо в поезії “The Irish Avatar” пор.: *With the skill of an **Orpheus** to soften the brute; // With the fire of **Prometheus** to kindle mankind; // Even Tyranny, listening, sate melted or mute, And Corruption shrunk scorched from the glance of his mind*²⁰. Трагічна доля

³⁵ Карпенко Ю. О. Антична міфологія як поетична зброя. *Записки з ономастики: Зб. наук. праць*. Одеса: Астропринт, 2002. Вип. 6. С. 93–108.

Ірландії навіяла Байрону тему його „Ірландської Аватари”. В заголовку-перифразі *The Irish Avator* поет використовує міфонім *Avator* (у давньоіндійській міфології означає божество, яке зійшло з небес в образі людини для “врятування світу”³⁶) іронічно, маючи на увазі короля Георга IV (часи правління 1820–1830) – „божество”, який представ перед Ірландією в своєму „земному” втіленні. Приводом до створення поеми є урочистий прийом, виявлений ірландцями новому англійському королю Георгу IV (“The Fourth of the fools and oppressors called “George””²⁰). Дж. Байрон осуджує ірландців, що ті примирились зі своєю долею і нагадує про подвиги легендарних ірландських предків, які боролися за свободу країни³⁷.

г) *Автоінтертекстуальні використання ВН*. Іноді поетичні образи у поетичних текстах Дж. Байрона автоінтертекстуальні. Поет немовби цитує самого себе, неодноразово повертаючись до вже сказаного й знову переосмислюючи його. Це наглядно бачимо у двох його поезіях тотожних за змістом “On Leaving Newstead Abbey” (1806) та “Elegy On Newstead Abbey” (1807): Through thy battlements, *Newstead*, the hollow winds whistle; / Thou, the *hall of my fathers* (курсив наш – Г. Ш.), art gone to decay; | In thy once smiling garden, the hemlock and thistle / Have choak’d up the rose, which late bloomed in the way²⁰ (On Leaving Newstead Abbey”); *Newstead!* fast-falling, once-resplendent dome! / Religion’s shrine! repentant *Henry’s* pride! / Of Warriors, Monks, and Dames the cloister’d tomb, / Whose pensive shades around thy ruins glide²⁰; The gloomy tenants, *Newstead!* of thy cells, / Howling, resign their violated nest²⁰ (“Elegy On Newstead Abbey”).

Отже, у поетичному мовленні Дж. Байрона можна виділити такі стилістичні функції прецедентних імен: а) символічна функція, де онім виступає

³⁶ *Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т.* Гл. ред. С. А. Токарев. М.: НИ „Большая Российская энциклопедия”, 1998. Т. 1. 672 с.

³⁷ Аникст А. А. *История английской литературы.* М., 1956. 483 с.

як символ тексту: *Thyrza, Psyche, Newstead Abbey, lost Plead*; б) символи ситуації: *Calipso's isles* (так Байрон позначає острів Мальту, де він познайомився з місіс Спенсер Сміт), *Cynthia's noon* (так митець позначає ніч, адже Місяць є одним з атрибутів Кінтії (Артеміди)); в) символи якісних ознак, які розвивають переносне метафоричне або метонімічне значення (переважно на матеріалі міфологічної лексики). Наприклад, міфонім **Hebe** (богиня юності, донька Зевса і Гери, що на Олімпі в палаці Зевса та на бенкетах богів виконує обов'язки виночерпця³⁶) зображується згідно ознаки, що виправдовує та пояснює смислові й асоціативні зв'язки цього оніма в контексті пісні „Fill the Goblet Again”: *Long life to the grape! ... // We must die – who shall not? – May our sins be forgiven, // And Hebe shall never be idle in Heaven*²⁰, тобто буде завжди підносити нектар й амброзію бенкетуючим; або один з головних богів давньоримського пантеону теонім **Mars** з його усталеною символікою – бог війни разом з епітетом **bloody** підкреслює жорстокість і войовничість зображуваних подій у віршованому творі “A Very Mournful Ballad on the Siege and Conquest of Alhama” в основі якого лежить епізод з історії IX ст. – взяття мавританської фортеці Альхами (Альгамбри) іспанцями у 886 р.²⁴: *Then the Moors, by this aware, // That bloody Mars recalled them there, // One by one, and two by two, // To a mighty squadron grew*²⁰. У даної поезії топонім **Alhama** – синтаксична епіфора, ономастичне скорочення **Alhambra** заради рими й ритму²³.

Отже, склад прецедентних феноменів є актуальним для кожного поетичного тексту та індивідуальним, де проявляється творча своєрідність Дж. Г. Байрона. Індивідуально-авторське звертання до прецедентних власних назв може актуалізувати різні складові художнього образу.

ВИСНОВКИ

Отже, поетонімікон будь-якого твору віддзеркалює активну пам'ять автора – історія, культура, географія існують в індивідуальних образах митця. Дж. Г. Байрон вибудовує свій оригінальний онімний простір (поетонімосферу) поетичних творів, де національне (в даному випадку – англomовна онімія) й

універсальне (іншомовна онімія) взаємодіють збалансовано й гармонійно, релевантні текстам творів та прагматично скеровані на реципієнта в залежності від творчих настанов і задуму митця.

Виявлення культурної семантики власної назви на „вході” у текст не дає повної відповіді на запитання, що означає те або інше ім'я у поетичному тексті, який образ стоїть за ним. По волі автора власна назва може суттєво змінювати свою функцію, називаючи не той або не зовсім той об'єкт, який закріплений за ним носіями мови. Нове образне значення розкривається контекстом й обумовлене змістом тексту в цілому. Це потребує при аналізі ономастичної лексики у поетичних творах Дж. Г. Байрона максимально повно враховувати всі фактори, що визначають образний зміст власних назв, у їх комплексі.

З'ясування і вивчення ономастичної своєрідності будь-якого автора та його художніх творів – цікава й захоплююча робота, дуже важлива для глибшого й подальшого дослідження й осмислення літературної ономастики.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається взаємозв'язок між літературною ономастикою й інтерпретацією тексту. Встановлено, що літературна ономастика та інтерпретація тексту в дослідженні художнього твору мають спільну мету – розкриття творчого задуму автора. Власні назви завжди є індикаторами певної мови й культури, яскравим лінгвокультурологічним засобом, виступаючи одним з найважливіших елементів адекватного інтерпретування тексту. Також досліджується роль та взаємодія у створенні художнього хронотопу національних, універсальних онімів, прецедентних власних назв, які володіють енциклопедичною інформацією, мають широку загальновідомість у багатьох мовах і культурах на матеріалі творчості Дж. Г. Байрона.

ЛІТЕРАТУРА

1. Співак С. М. Кореляція між функціями власних назв у віршованому тексті та стратегіями його композиції. *Літературознавчі студії: Збірник наукових праць*. К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. Вип. 7. С. 275-279.
2. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики*. Одеса: Астропринт, 2000. Вип. 4. С. 68-74.
3. Крупеньова Т. І. *Функції власних назв у драматичних творах Лесі Українки: Монографія*. Одеса: Астропринт, 2004. 160 с.
4. Карпенко Ю. О. Передмова. *Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки: Збірник наукових праць*. К.: НМК ВО, 1992. С. 3-4.
5. Карпенко Ю. О., Мельник М. Р. *Літературуна ономастика Ліни Костенко: Монографія*. Одеса: Астропринт, 2004. 216 с.
6. Красножен С. А. Имя собственное и интерпретация текста (на материале русских и украинских сказок). *Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки: Збірник наукових праць*. К.: НМК ВО, 1992. С. 14-18.
7. Фонякова О. И. *Имя собственное в художественном тексте*. Л., 1990. 104 с.
8. Немировська О. Ф., Немировська Т. Ф. Українська літературна ономастика: Взаємозв'язки і паралелі поетики. *Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки: Збірник наукових праць*. К.: НМК ВО, 1992. С. 18-25.
9. Кухаренко В. А. *Интерпретация текста: Навчальний посібник для студентів старших курсів факультетів англ. мови*. Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. 272 с.
10. Барт Р. *Избранные работы: Семиотика. Поэтика*. М.: Прогресс, 1989. 615 с.

- 11.Турута И. И. Собственные имена и национально-языковая картина мира. *Питання сучасної ономастики. VII Всеукраїнська ономастична конференція. Статті та тези.* Дніпропетровськ, 1997. С. 181-182.
- 12.Фаріон І. Д. Національне й універсальне в антропонімії. *Іншомовні елементи в ономастиці України. Матеріали наукового семінару 12-13 вересня 2001 р.* Відповід. ред. В. П. Шульгач. К.: „Кий”, 2001. С. 108-112.
- 13.Лисюк Л. П. Стилiстичнi функцiї антропонiмiв у драматичних творах Лесi Українки. *Організація тексту: Граматика і стилістика.* К.: Наукова думка, 1979. С. 95-101.
- 14.Фаріон І. Д. Проблема онтологічної природи антропоніма. *Наукові записки. Серія: Мовознавство.* Тернопіль: ТДПУ, 2003. Вип. 1. С. 52-55.
- 15.Кухаренко В. А. О системном характере антропонимии национальной художественной литературы. *Шоста республіканська ономастична конференція: Тези доп. и пов.* Одеса, 1990. Т. 1. Теоритична та історична ономастика. Літературна ономастика. С. 124–125.
- 16.Клименко Е. И. Дж. Г. Байрон. Язык и стиль. *Пособие по курсу стилистики английского языка.* М., 1960. 111 с.
- 17.Панченко В. Є. „Майстер корабля” Юрія Яновського (До творчої історії). *Радянське літературознавство.* 1983. № 11. С. 41–48.
- 18.Карпенко Ю. А. Ономастический компонент стихотворений М. Ю. Лермонтова. *Карпенко Ю. О. Літературна ономастика: Збірник статей.* Одеса: Астропринт, 2008. С. 282–285.
- 19.Смольников С. Н., Яцкевич Л. Г. *На золотом пороге немеркнущих времен: Поэтика имен собственных в произведениях Н. Клюева.* Вологда, 2006. 262 с.
- 20.Byron D. G. *Selections from Byron.* М.: Progress Publishers, 1973. 526 p.
- 21.*История Франции.* – М.: Наука, 1972. – Т. 1. – 357 с.
- 22.Немировська О. Ф. Ономастичні реалії як фактор історичного часу і простору (на матеріалі українського народного героїчного епосу). *Записки з ономастики: Зб. наук. праць.* Вип. 10. Одеса: Астропринт, 2007. С. 55-63

23. Зайцева К. Б. *Английская стилистическая ономастика: Тексты лекций*. Одесса, 1973. 67 с.
24. Демурова Н. *Комментарий. Selections from Byron*. М.: Progress Publishers, 1973. P. 449–526.
25. *Усі зарубіжні письменники*. Упоряд. О. Д. Міхільов та ін. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. 384 с.
26. Зорин А. Л. *Комментарии. Дж. Г. Байрон. Избранная лирика*. М., 2004. С. 705–767.
27. *Как мы пишем. Андрей Белый, М. Горький, Евг. Замятин и др.* М.: Книга, 1989. 210 с.
28. Трійняк І. І. *Словник українських імен*. К.: „Довіра”, 2005. 509 с.
29. Калинин В. М. *Поэтика онима*. Донецк, 1999. 409 с.
30. Беляева М. Ю. Собственные имена как точечные цитаты. *Шоста республіканська ономастична конференція 4–6 грудня 1990 року: Тези доп. і пов.* Т. 1. Теоретична та історична ономастика. Літературна ономастика. Одеса, 1990. С. 103–104.
31. Алексеенко М. А. Текстовая реминисценция как единица интертекстуальности. *Массовая культура на рубеже XX–XXI веков: Человек и его дискурс*. М. 2003. С. 221–232.
32. Красных В. В. *Этнопсихолингвистика и лингвокультурология: Курс лекций*. М.: 2002. 75 с.
33. Гудков Д. Б. *Прецедентное имя и проблемы прецедентности*. М.: МГУ, 1999. 200 с.
34. Кузнецова Э. В. *Лексикология русского языка*. М., 1989. С. 25.
35. Карпенко Ю. О. Антична міфологія як поетична зброя. *Записки з ономастики: Зб. наук. праць*. Одеса: Астропринт, 2002. Вип. 6. С. 93–108.
36. *Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т.* Гл. ред. С. А. Токарев. М.: НИ „Большая Российская энциклопедия”, 1998. Т. 1. 672 с.
37. Аникст А. А. *История английской литературы*. М., 1956. 483 с.